

Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Վ Ա Ր Դ Ա Ն Ա Ն Ց Խ Ո Ր Հ Ո Ւ Ր Դ Ը

Եր ազգային-եկեղեցական տոների շարքում Վարդանանց տոնը բացառիկ տեղ է գրավում, որպես հայ ժողովրդի ազատագրական պայքարի պատմության համաժողովրդական հերոսամարտ: Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցին, հայ հավատացյալ ու հայրենասեր ժողովուրդը, միշտ էլ ազգային հպարտությամբ են նշել Վարդանանց հիշատակը, «որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին»:

Վարդանանց ու Ղևոնդյանց պայծառ կերպարները՝ որպես քաջարի և հայրենասեր մարտիկների, սերունդներ են խանդավառել՝ պայքարելու հանուն Հայրենիքի ազատության, հանուն մեր նախնայաց հավատի, սրբության, հանուն մեր հոգևոր անկրկնելի արժեքների:

5-րդ դարը հայ ժողովրդի պատմության մեջ ու ազգային-եկեղեցական կյանքում, իր արժեքով, պատմական իրադարձություններով հարուստ, անմոռանալի մի ժամանակաշրջան է, որն իր անջնջելի ու խորը դրոշմն է դրել հայ ժողովրդի հերոսամարտերի պատմության վրա: Վարդանանց ոգին մեծ լուսարձակի նման լուսավորել է հայ ժողովրդի ազատագրական պայքարի ուղին 5-րդ դարից մինչև այսօր:

5-րդ ԴԱՐԸ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԻՆՔՆԱԳԻՏԱԿՑՈՒԹՅԱՆ, ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՅՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ԵՎ ՄԱՆԱԿԱՆԴ ՀԵՐՈՍԱԿԱՆ ԳՈՅԱՄԱՐՏԵՐԻ ԴԱՐԱՇՐՋԱՆՆ

է: Պայքար գրչով և սրով հանուն Հայրենիքի, հանուն հայ ժողովրդի հոգևոր ու բարոյական արժեքների, պայքար հանուն հայ հողի, ջրի, ազատության և անկախության:

Խորը հնություն ունի հայ ժողովրդի պայքարի պատմությունը: Սկսվում է այն ազատության համար մղված պայքարի մի դասական դրվագով, երբ ավանդական Հայկ նահապետը, իր մի բուռ քաջերով, առաջին անգամ մեր պատմության մեջ, խիզախում է Ռեյի բռնության դեմ, որ հանդգնել էր խախտել հայրենի հողի անձեռնմխելիությունը. «Եւ Հայկն ոչ հնազանդեցաւ ի ծառայութիւն Բէլի և ոչ մեծարէր զնա աստուածօրէն ջնով...»:

Հայրենասիրությունը, Հայրենիքի, հոգևոր արժեքների, հոգու ազատության ու անկախության համար պայքարը կարմիր քելի նման անցնում է հայ ժողովրդի պատմության միջով, հազարամյակներով՝ Հայկի օրերից մինչև նոր ժամանակները:

Ու Վարդանանց պատերազմը այդ պայքարի ամենաուշագրավ մեկ հանգրվանն է: Վարդանանց պատերազմը «եղել է, կա և կմնա առհավետ ազգապանծ էջը հայոց պատմության, հոգեզմայլ մի էջ, որ դարեր անընդհատ ոգեշնչել ու մխիթարել է հայազն սերունդներին և ազգային-հաղափական առաքինության ուղիներ պատգամել Հայրենիքին, Ազգին և եկեղեցուն», — գրում է ազգիս հայրենասեր ու մեծագործ Հայրապետ Վարդանանց հերոսամարտի 1500-ամյակի առթիվ իր հայրենաշունչ կոնդակում:

Վարդանանց պատերազմը կարելի չէ լրիվ հասկանալ ու գնահատել, առանց ծանոթանալու ֆաղափական այն իրադրությանց հետ, որոնք գոյություն ունեին 5-րդ դարում, ինչպես և ծանոթանալու հասարակական-գաղափարական այն հոսանքների հետ, որոնք ուժ և նպատակասլացություն տվին շարժմանը:

Ս. Սահակի և Ս. Մեսրոպի շնչի տակ 5-րդ դարում հասակ էր ֆաշել հավատի ու հայրենասիրության տիպար, խոստովակից ու շեռահալի մտավորականների մի սովոր սերունդ, որ սրբությամբ կատարեց իր պարտքը Հայրենիքի և Եկեղեցու հանդեպ: Նրանք գիր ու գրականություն ստեղծեցին, հայրենասիրական վառ շնչով երկեր գրեցին, անձնուրաց արիությամբ ծառայեցին հայ ժողովրդին և կազմակերպված դուրս բերեցին նրան պայքարի՝ պարսիկների դեմ: Նրանք հավասար չափով բաժանեցին հայ ժողովրդի ողբերգությունն ու տխուր հակառակորդին:

Սխալ կլինե՞ր Վարդանանց պատերազմը բնութագրել որպես զուտ կրոնական կամ զուտ ֆաղափական պատերազմ:— Ո՛չ մեկը, ո՛չ մյուսը առանձինն վերցրած: Վարդանանց պատերազմը հայ ժողովրդի ազգային-կրոնական և ֆաղափական իրավունքների պաշտպանության պատերազմ էր, «Հայոց պատերազմ», ինչպես այն նշգրտորեն բնորոշել է Եղիշեն:

Վարդանանց պատերազմը «հայ ժողովրդի բազմադարյան անցյալի վեհագույն ու պանծալի բարձունք է հանդիսանում, հերոսական արտահայտությունը հայ ազգի բարոյական բարձր նկարագրի, հայրենասիրության ու ազգասիրության, Եկեղեցական ուխտապահության, անձնուրաց հերոսության, հոգեվոր նվիրվածության և մարտական կորույթի» (Գեորգ Զ. Կարողիկոս):

Պարսից արժույթի իր հարվածն ուղղեց Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու դեմ, որովհետև 5-րդ դարում նա մեծ ազդեցություն ուներ հասարակական լայն շրջանում և իր դիրքերում հաստատ կանգնած անվախ հայտարարում էր. «Յայսմ հաստոց գնեց ո՛չ ոք կարէ խախտել, ո՛չ հրեշտակք, ո՛չ մարդիկ, ո՛չ սուր, ո՛չ հուր և ո՛չ ջուր...»:— Ահա քե ինչո՞ւ պարսից արժույթի իր ձուլողական ֆաղափականությունն իրականացնելու համար իր առաջին հարվածն ուղղում էր դեպի Եկեղեցին: Հազվերուն աշխատում էր ջնջել նախ քրիստոնեությունը, ապա անցնել հայ ժողովրդի ձուլմանն ու ոչնչացմանը:

Իր ոնհային ծրագիրն իրականացնելու համար, Հազվերուն սկսում է նախ ծանրացնել հարկերը: «Ո՛վ կարէ պատմել վասն ծանրության մտից և սակից, բաժից և հասից. և ո՛չ

ըստ արժույթի արժանատուրեան առնուին. այլ հիենաբար յափշտակելով. մինչդեռ ինքեանք իսկ մեծապէս զարմանային քէ՛ ուստի՝ այս ամենայն գանձ էլանէ, զիա՛րդ շէն կացցէ աշխարհն Հայաստանեայց»,— դառնացած պատմում է Եղիշեն:

Սասանյան Պարսկաստանի այս ֆաղափականության դեմ ծառացավ հայ ժողովուրդը կուռ միասնությամբ և հաստատուն կամով: Ձենք վերցրին հասարակության բոլոր խավերը՝ նախարարները, շինականները, հոգեվորականները. «Ժողովեցին զբազմութիւն արանց և կանանց, շինականաց և ազատաց, զգանաւայից և զմեռակեցաց, երեւցան ամենեքեան զինեալք և սաղաւարտեալք, սուր ընդ մէջ և վանան ի ձեռին, և ո՛չ միայն արանց ֆաջաց, այլ և կանանց առնականաց, պատրաստ ի սպանանել և ի մեռանել»,— գրում է Եղիշեն:

Հայ ժողովուրդը սակայն Ավարայր է գնացել հաղթելու և ապրելու համար. «Քաջութեամբ միայն մեռցոյք, զանուն և զոգիս ներ ժառանգեցոյք»:

Ավարայրն է՛լ ավելի է համախմբել հայ ժողովրդին իր Հայրենիքի և Եկեղեցու շուրջ: Հայության կյանքին, նրա ապագային սպառնացող մեծ ու համատարած արհավիրքը առաջ էր բերել ժողովրդական հերոսություն, անձնուրացություն: Ավարայրում կռվող և արյուն թափող հայ ժողովուրդը շատ լավ էր հասկանում, քե ինչի՞ համար է նա կռվում: «Որ զման ոչ զիտէ՛ր երկնչի ի մահուանէ, իսկ որ զիտէ՛ր զման, ո՛չ երկնչի ի նմանէ»: Բրոնակալությունը հավասար չափով հարվածում էր և՛ ժողովրդին, և՛ Եկեղեցուն, և՛ շինականին, և՛ նախարարին: Հենց դրա համար էլ ամբողջ երկիրն ու ժողովուրդը ներշնչված էին մի բարձր հայրենասիրությամբ, որի մեջ իրար էին կցորդված Հայրենիքի սերն ու հավատի նվիրվածությունը:

Թշնամին հարձակվում էր ավազակի պես, արյունով ու երկաթով պարտադրում իր ֆաղափականությունն ու կամքը մեր երկրին, ֆանդում, ավերում մեր ցանկալի երկիրը, արյուն ու արցունք թողնում իր ետևից, գերում, ճնշում դաժանորեն, ֆանդելով այն, ինչ հայկական է, ինչ հայ մշակույթի, հայ հոգու կնիքն ու ինքնուրույնությունն էր կրում:

Ավարայրը մարտահրավեր էր պարսից բռնակալության դեմ, հանուն հայ հոգու ազատության, հանուն Հայրենիքի գաղափարի, հանուն հայ ջրի, հայ հողի, հայ հավատի, մարտահրավեր՝ Հայոց պատերազմի և վասն Հայրենեաց: Հայ ժողովուրդը շրջադրվելով իր հոգու վրա ո՛չ մի երկրավոր տեր ու տնօրեն, իշավ մարտի դաշտ հաղթելու վճռականությամբ և հավատով համակված:

Ավարայրը «խելագար ու հուսահատ մի պատերազմ» չէր երբեք, ինչպես աշխատում են այն ներկայացնել ոմանք, պաշտպանելով Վասակի «ժողովական հետադարձությունը»:

Ավարայրում կռվող հիմնական ու ղեկավար ուժը հայ ժողովուրդն է, որը իր կամքն է քելարում: Ձկար՝ բազավորություն, նախարարության մի մասը դավանանում էր, մի ուրիշ խումբ տատանվում: ԿենԴԱՆԻ էՐ ՍԱ-ԿԱՅՆ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒԴԸ ԵՎ ՀՈԳԵՊԵՍ ՔԱ-ՋԱՐԻ: Նա իր սեփական ձեռքերում վերցրեց իր Հայրենիքի բախտը և հարեան վրաց ու աղվանից ժողովուրդների հետ «կամա և յօժարութեամբ և եղմամբ» դաշն կապած, իջավ Ավարայր կռվելու այն ազնիվ զգացումով, որ անփառունակ կյանքից փառավոր է հերոսական մահը «վասն Հայրենեաց» և լավ է մեռնել կանգնած, սուր ի ձեռքին՝ մարտի դիրքերում, քան սողալ անարգ բշտամուտների տակ:

Ավարայրում պատերազմը տանուլ տվեց Պարսկաստանը: Ավարայրում չպարտվեց հայ ժողովուրդը: Ավարայրից հետո, իր անմատչելի սարերի գլխին նստած, է՛լ ավելի վնասական կերպով շարունակեց իր պայքարը հայ ժողովուրդը, մինչև որ վերջին պարսիկն էլ դուրս շարտվեց հայ հողից: Իջավ հայ ժողովրդի ցատումնալից և պատժիչ ձեռքը պարսից բռնակալության և ազգային նեղիմի դավանանքների գլխին:

Վասակները արդարանալիք չունեն պատմության և սերունդների դատաստանի առաջ:

451 թվականի մայիսի 26-ն է... Ժամանակը գարնանային է և դաշտերը ծաղկալից: Տղմուտ գետի երկու ափերի վրա իրար դեմ կանգնել են երկու բանակներ, ինչպես Դավիթը՝ Գողթարի դեմ: Դավթի պարսատիկի ֆարի մեջ ժողովրդի անխոցելի սիրտը կա: Հայրենասերների բանակը Վարդանի գլխա-

վորությամբ եկել է Ավարայր՝ պաշտպանելու իր երկրի ազատությունը: Վարդանը հայ ժողովուրդը ինքն իսկ է, որը արդարացի ազատագրական պայքար է մղում բռնության դեմ: Երկրորդ բանակին առաջնորդել է նվաճողական ոգին, բռնությունը: Նա եկել է ավարի տալու խաղաղասեր ու աշխատունակ հայ ժողովրդի արդար վաստակը:

Վարդանը, որպես մարմնացումը ֆաշիստական, հայրենասիրության, խիզախության, վրեժի ու ցասման, խռոխ ու անվեհեր, ազատագրական մարտի է տանում հայ ժողովրդի ֆաշիստի կոռյուններին՝ Սասանյան հափշտակիչների դեմ:

Վարդանի և 1.036 ֆաշիստ հերոսական մահով, «որք զանուանս իւրաքանչիւր ի դպրութեան կենաց գրեցին ի նմին ատուր ի մեծի պատերազմին», իջավ պատմության վարագույրը Ավարայրի վրա... Հետագա դարերում հայ ժողովրդի և նրա երկրի վրայով եկան ու անցան մեծ արհավիրքներ...: Շատ ժողովուրդներ հեռացան պատմության քնմից, սակայն ազատասեր հայ ժողովուրդը ապրելու, հարատևելու համառ կամքով լցված, պահեց իր գոյությունը և հարատևեց:

Վարդանանք հայրենասիրության, խիզախության խորհրդանշան հանդիսացան: Ամեն անգամ, երբ օտար բռնակալները փորձել են ձեռք բարձրացնել հայ ժողովրդի ազատության դեմ, Վարդանանց կերպարը խանդավառել է հայ սերունդներին՝ մարտի դուրս գալու նորից՝ վնեւելու Հայրենիքի բախտը և իրենց նակատագիրը: Վարդանանց և Ղեռնդյանց հերոսական կերպարը մինչև այսօր էլ հպարտությամբ է լցնում ամեն հայրենասեր հայու սիրտը:

ՎԱՄՈՔ ՎԱՐԴԱՆՆԵՐԻ ԾՆՈՒՆԴ ՏՎՈՂ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՐԻՆ:

